

Угоду між Україною та Європейською організацією з ядерних досліджень (ЦЕРН) щодо надання нашій державі статусу асоційованого члена ЦЕРН було підписано 3 жовтня 2013 р. Верховна Рада України ратифікувала цей документ. Усі офіційні процедури стосовно приєднання України до ЦЕРН завершено ще торік, нотифікація Угоди мала відбутися до 1 жовтня 2015 р.

Великі сподівання (й ілюзії) стосовно перспектив участі українських науковців у глобальній європейській програмі «Горизонт 2020» певною мірою відвели стрілки інтересу тих, хто формує наукову політику, від співпраці з ЦЕРН. Згадаймо, з яким захопленням у науковому середовищі і загалом у суспільстві майже два роки тому було сприйнято звістку про підписання Угоди між Україною та ЦЕРН. Дехто в радісному пориві поквапився заявити, що Україна вперше по-справжньому інтегрована у європейське наукове співтовариство. Однак на практиці процес інтеграції пробуксовує, і причиною цього є не тільки скрутна ситуація, у якій опинилася Україна. Сьогодні можна почути думку, що ЦЕРН – дороге задоволення і тому умови участі в цій організації потрібно ретельно продумати.

Напевно, немає сенсу наразі говорити про те, які можливості для України відкриває вступ у ЦЕРН, про це достатньо писав наш тижневик (див., зокрема, публікацію «Вектор високих енергій», № 24, 2015 р.). Зрозуміло, що вступ України до ЦЕРН має величезне значення не лише для вітчизняної науки, – статус держави на міжнародній арені визначається, зокрема, і рівнем розвитку її науково-технологічної та інноваційної сфер. Утім, у нашому політикумі віддають перевагу іншим статусним поняттям.

Українські вчені з початку будівництва Великого адронного колайдера (ВАК) брали участь у багатьох дослідженнях, виготовляли (і виготовляють) для ЦЕРН високотехнологічне устаткування. Набуття Україною статусу асоційованого членства в ЦЕРН, на думку керівника міжнародних проектів харківського підприємства «Світлодіодні технології України», професора В. Борщова, дало б змогу, по-перше, підняти на істотно вищий рівень роботу наших вчених у тих проблемах, які непокоять світ і світову науку. Адже наші вчені отримують доступ до унікальних фізичних експериментів. По-друге, завдяки членству в ЦЕРН, зазначив В. Борщов, «нам було б легше конкурувати зі світовими фірмами при створенні нових детекторів. Сьогодні наша команда працює над створенням потужних кабелів для експерименту ALICE, і хоча ми можемо виготовити продукцію, яка за технічними параметрами на 25–30 % краща за ту, що пропонує американська фірма, однак перевагу мають американці (США платить внесок за участь у ЦЕРН). Утім, у ЦЕРН зацікавилися нашими розробками, днями до Харкова прилітає група авторитетних фахівців, із якими ми обговоримо умови участі нашої команди в

міжнародному проєкті. Але вся ця співпраця побудована на ініціативі самих учених, наукових колективів і не підтримується на державному рівні. Якби наша країна мала статус асоційованого члена ЦЕРН, багато питань вирішувалися б значно простіше. До речі, свого часу, маючи чимало замовлень від ЦЕРН, ми врятували від занепаду багато підприємств в Україні».

Чому так сталося, що ми поки що «пролітаємо» з асоційованим членством у ЦЕРН?

Ще в липні група вчених НАН України направила лист до Прем'єр-міністра, у якому, зокрема, зазначалося, що підготовка необхідних документів для нотифікації істотно затримується. Реакція Кабінету Міністрів не забарилася, – розглянути колективний лист і поінформувати авторів доручили Міністерству освіти і науки, у відання якого входять питання міжнародної науково-технічної співпраці. Тобто в Кабміні просто відмахнулися, мовляв, зараз не до цього. Тим часом стало відомо про лист заступника міністра М. Стріхи, адресований генеральному директору Європейської організації з ядерних досліджень Рольфу-Дітеру Хоєру, щодо відтермінування процедури нотифікації Угоди між Україною та ЦЕРН до жовтня 2016 р.

Чим викликане відтермінування нотифікації Угоди, адже кошти на оплату членського внеску за IV квартал цього року були передбачені в Держбюджеті? З цим запитанням DT.UA звернулося до заступника міністра освіти і науки, доктора фізико-математичних наук М. Стріхи.

«Нинішнього року фінансова ситуація в державі була дуже складна. Бюджет-2015 закладався при зовсім іншому курсі долара, отож сума на внесок у ЦЕРН виявилася недостатньою, – поінформував М. Стріха. – Передбачалося, що ми нотифікуємо участь у ЦЕРНі 2 жовтня і заплатимо внесок за четвертий квартал. На жаль, реально цих грошей у нас не було. За нинішнього фінансового становища держави винайти додатково кошти виявилось нашому міністерству не під силу. Ви знаєте, що під загрозою було повернення з антарктичної експедиції наших зимівників, і на це також потрібна була валюта.

І через це, хоч як нам було прикро, за домовленістю з генеральним директором ЦЕРН, професором Хоєром, якому я хочу скласти величезну подяку за розуміння, ми дійшли згоди про відтермінування процедури нотифікації Угоди між Україною та ЦЕРН до жовтня 2016 р. Втім, це не означає, що рік ми не будемо співпрацювати. 29 жовтня ц. р. відбудеться зустріч робочої групи «Україна – ЦЕРН», під час якої провідні представники України та ЦЕРН обговорять найважливіші аспекти нашої співпраці.

Слід зазначити, що Угоду про асоційоване членство в ЦЕРН було підписано у 2013 р., коли ставлення європейської спільноти до нас відрізнялося від теперішнього. Наш внесок хоч і менший, порівняно з тим, що ми маємо заплатити за участь у «Горизонт 2020», але відчутний – мільйон швейцарських

франків на рік. Це, фактично, наш членський квиток на участь у заходах ЦЕРН, у тендерах, але ці гроші не оплачують нашої участі в колаборації. Тому, якщо ми маємо платити, як на нинішню нашу ситуацію, досить великі гроші, то мусимо дуже продумано визначитися з нашими інтересами в ЦЕРН, щоб отримати максимальну віддачу від нашої участі – і в фундаментальній науці, і в освітніх аспектах, і в новітніх технологіях. Це кристали для детекторів, світлодіодне обладнання, що виготовляються в Харкові, і цим не обмежуються наші пропозиції. Але ми маємо подумати також над тим, щоб компенсувати наші затрати, а для цього потрібно виробити дуже чітку програму. І цю паузу, яку ми отримали до нотифікації, ми мусимо максимально повно використати для затвердження такої дорожньої карти. Певна річ, це робитимемо спільно з НАН і МОН як головними гравцями на цьому полі.

Україна, безумовно, стане асоційованим членом ЦЕРН. Ми сподівалися, що вдасться нотифікувати Угоду цього року, але події на Сході України внесли корекцію в наші плани. І ми дуже вдячні нашим партнерам, які розуміють нашу безпрецедентно тяжку ситуацію. Жодна з держав Європи після Другої світової війни не потрапляла в таку ситуацію, щоб 7–8 % її території було окуповано, налічувалося півтора мільйона біженців, евакуйовано 26 університетів і наукових інститутів, 12 тис. учених та викладачів з Донецька й Луганська...

Знаю, що були певні непорозуміння серед науковців, дехто запускав, м'яко кажучи, недостовірну інформацію – мовляв, гроші були, але міністерство вирішило витратити їх на щось інше. Хоча більшість наших колег розуміє ситуацію. До того ж вимушена пауза з нотифікацією Угоди не означає, що ми пригальмовуємо нашу співпрацю з ЦЕРН: вона розвиватиметься, і я дуже сподіваюся, що наша дорожня карта і спільна комісія зі співпраці у жовтні принесуть важливі для нас результати».

Принагідно ми попросили прояснити ситуацію з фінансуванням міжнародних проектів, яке досі не розпочалося, і з цього приводу є багато нарікань на Міністерство освіти і науки.

«Труднощів багато, часом просто адміністративних, – заявив М. Стріха. – Сподіваюся, Мінфін, нарешті, зніме перешкоди для фінансування двостороннього науково-технічного співробітництва. З початку року ми не могли почати цього фінансування через просто-таки адміністративні дурниці. Спочатку ми мусили ухвалити постанову, якою передати функції від ліквідованого Держінформнауки до МОН, що забрало багато часу через, м'яко кажучи, недружнє ставлення деяких відомств, а потім підписати паспорт бюджетної програми щодо коштів, які передбачені на фінансування двосторонніх проектів. Тому ми досі не могли розпочати це фінансування.

Насправді мені дуже прикро, що через примху якогось чиновника середньої ланки вчені, які розраховували на кошти значно раніше, аби

розпочати роботи, виявилися без вини винними, бо в нас несумлінні чиновники. Сподіваюся, з прийняттям нового закону про наукову та науково-технічну діяльність вирішення таких питань уже не залежатиме від візи якогось чиновника» (*Суржик Л. Проліт над колайдером. Нинішнього року Україна не стане асоційованим членом ЦЕРН // Дзеркало тижня. Україна (<http://g.ua/DSWm>). – 2015. – 18.09).*